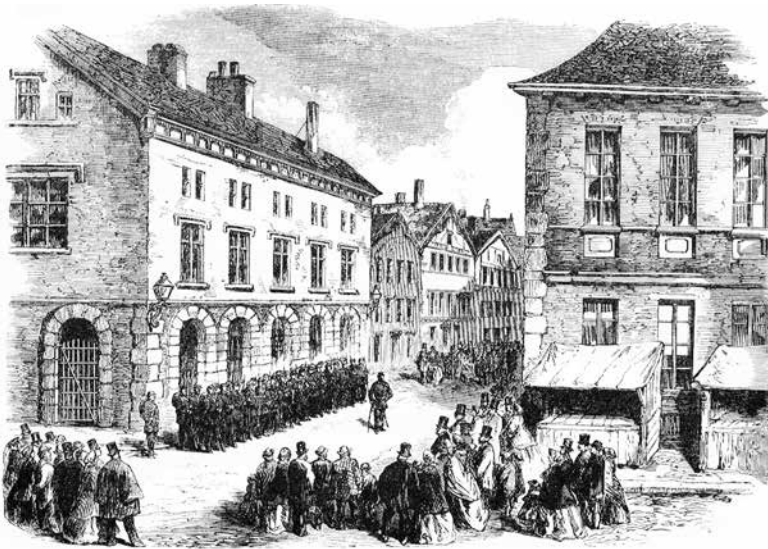

Forbundseksekutionen

Det Tyske Forbunds aktion mod Danmark var fuldt ud legitim, for forbundseksekutionen var i henhold til bestemmelserne i *Deutsche Bundesakte** en indenrigspolitisk tysk foranstaltning mod forfatningsstridig optræden hos medlemsstaterne uden umiddelbar udenrigspolitisk virkning. Den var ”en form for højere politiaktion”, der skulle sikre en fredelig reetablering af den (oprindelige) forbundsforfatningsretlige tilstand og indbar i 1863/64 også anerkendelsen af den danske kong Christian IX som hertug af Holstein og Lauenburg. En okkupation ville derimod være en voldelig besættelse under ikkeanerkendelse af monarken, som uvægerligt ville medføre en international konflikt af europæisk omfang.

I Danmark syntes man til det sidste af have undervurderet såvel den af Det Tyske Forbund, Preussen og Østrig udviste beslutsomhed som situationens alvor. En kongelig anordning af 21. september 1863 bestemte, at hæren skulle sættes på krigsfod fra 1. oktober. Som følge af årstiden og vejrliget forventedes det, at fjendtligheder ikke ville bryde ud før 1. marts 1864, og først da skulle en forøgelse af hærens styrke gennemføres successivt, indtil

* *Die Deutschen Bundesakte* var en folkeretlig traktat om stiftelsen af det Tyske Forbund og tillige den første Forbunds-”forfatningslov”. Traktaten blev vedtaget den 8. juni 1815 og udgjorde en del af den traktat, der afsluttede Wienerkongressen, og som blev underskrevet den følgende dag. Dermed blev Winerkongrestraktatens signatarmagter til garanter for Det Tyske Forbund. *Die Deutschen Bundesakte* forblev i kraft frem til opløsningen af Det Tyske Forbund i 1866. (o.a.)

Danske soldater foran hovedvagten i Altona forud for deres tilbagetrækning fra Holstein.

der var opnået en fordobling.

Et forsøg på mægling fra Storbritanniens side blev af Bismarck barskt afvist som en indblanding, der ikke skulle hindre Forbundsdagen i at gennemføre dens foranstaltninger. På den anden side antydede han i en fortrolig samtale med den britiske ambassadør Buchanan, at han under visse betingelser kunne bøje sig og benyttede i denne sammenhæng Østrigs udenrigspolitik i egen interesse. Hans advarsel den 17. november 1863 til kong Christian IX mod at tage overlede beslutninger havde på grund af Danmarks indenrigspolitiske situation ingen effekt. Fra da af gik Bismarck gik ind for en handlekraftig fremfærd mod Danmark og valgte at dække sig ind under legalitet og traktatsloyalitet.

De to tyske stormagter, der som underskrivere af London-protokollen og med henvisning til dennes bestemmelser modsatte sig andre tyske tiltag vedrørende tronkrav og arvefølgespørgsmål, opnåede på forbundsdagsmødet den 7. december flertal for,

at forbundseksekutionen skulle gennemføres. Regeringerne i Hannover, Østrig, Preussen og Sachsen blev derpå opfordret til omgående at gribe til de nødvendige foranstaltninger. Efter at de fire eksekutionsmagters krav til Danmark om inden for syv dage at rømme hertugdømmerne Holstein og Lauenburg den 15. december var blevet overrakt konseilspræsident Hall, men forblevet ubesvaret, indledte man om aftenen den 22. december i forbundstroppernes hovedkvarter i Boizenburg de videre forberedelser til en indmarch.

I Forbundsdagens beslutning af 14. december blev anvisningerne for civilkommissærerne fastlagt, og der blev som fællesudgift bevilliget 17 millioner gylden til at dække omkostningerne ved eksekutionen.

Til forberedelsen af forbundseksekutionen var der blevet dannet en kommission af militære fagfolk fra de fire stater, der skulle medvirke ved udførelsen. Disse var for Preussen generalløjtnant og generalstabschef von Moltke, for Østrig generalmajor von Rzikowsky, for Hannover generalmajor Schultz og for Sachsen major von Brandenstein. De – indledningsvis meget store - meningsforskelle i kommissionen og mellem de deltagende stater om troppernes sammensætning og størrelse, deres reserver og placeringer blev hurtigt bilagt. Sachsen og Hannover stillede hver 6000 mand til de egentlige eksekutionstropper, mens Preussen og Østrig hver stillede 5000 mand til reserven, der ligeledes skulle rykke ind i Holstein og Lauenburg, og de to stater forpligtede sig endvidere til at holde 25.000 henholdsvis 15.000 mand klar i anden linie; Hannover tilbød tillige at stille yderligere 9000 mand som umiddelbar reserve. Hermed var der til forbundseksekutionen opstillet:

Kongelige sachsisk-hannoveranske tropper:
12 bataljoner, 12 eskadroner og 32 kanoner
= 13.176 mand og 4.139 heste.

Kongelige preussiske tropper:
37 bataljoner, 29 eskadroner og 110 kanoner
= 45.136 mand og 13.656 heste.

Kejserslige østrigske tropper:
20 bataljoner, 10 eskadroner og 48 kanoner
= 27.050 mand og 4.838 heste.

I alt:
69 bataljoner, 51 eskadroner og 190 kanoner
= 85.362 mand og 22.633 heste.

Den 10. december udnævnte kongen af Sachsen generalløjtnant von Hake til øverstkommanderende for eksekutionstropperne og

Heinrich Gustav Friedrich von Hake
(1797–1877).

oberst von Fabrice til stabschef. Hake var ”en dygtig, energisk soldat, men ikke særlig godt rustet til at leve op til de diplomatiske vanskeligheder, som hans funktion indebar. Heldigvis blev denne mangel fuldt ud opvejet af hans stabschef, oberst von Fabrices helt igennem fremragende kvalifikationer. Oberst von Fabrice fik her for første gang lejlighed til vise sin glimrende militære og statsmandsmæssige begavelse, og hans nøje kendskab til

de indflydelsesrige personligheder og forhold i Preussen, gjorde

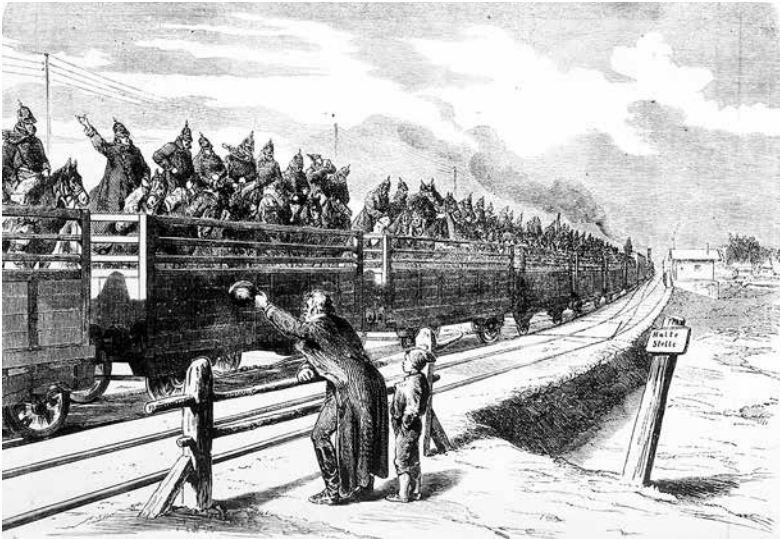

Det hannoveranske Kronprinz Dragonregiment, der var en del af forbundseksekutionstropperne, i færd med at krydse Elben ved Harburg den 27. december 1863.

det muligt for ham også under de mest prekære situationer at undgå åbne konflikter.” (von Hassell, s. 112)

De sachsiske tropper blev fra den 16. til 18. december forlagt med jernbane fra Leipzig til Boizenburg og underbragt i Mecklenburg mellem Elben, Sude og grænsen til Lauenburg. Hannover samlede mellem den 8. og 19. december sine tropper i området mellem Lüneburg, Winsen og Harburg på Elbens sydlige bred. Den østrigske Brigade Gondrecourt blev sat i bevægelse fra Prag den 17./18. december og ankom den 20./21. med jernbane til Harburg, krydsede Elben med en damp- og togfærge og var den 21. december samlet i Hamburg. Den preussiske Brigade Canstein blev mellem den 17. og 19. december forlagt fra sine garnisoner til området omkring Hagenow og Wittenburg med fremskudte poster ved grænsen til Lauenburg. Samtidig var også Østrigs og Preussens reservetropper blevet gjort klar til indsats, men disse havde dog ikke forladt deres garnisoner.

Den 21. december indløb der i forbundstroppersnes hoved

Det hannoveranske Herzog-von-Cambridge Dragonregiment undervejs på Altona-Kiel-jernbanen den 29. december 1863.

kvarter i Boizenburg underretning om, at danskerne uden kamp ville rømme Holstein og Lauenburg foran de fremrykkende tyske tropper, og at enhver konflikt skulle undgås fra dansk side. Danmark så sig tvunget til disse foranstaltninger som følge af en tilskyndelse fra det britiske udenrigsministerium, som havde ladet forstå, at man ikke skulle forvente hjælp fra Storbritannien.

Da Danmark ikke havde reageret på ultimatumet fra de fire eksekutionsmagter, overskred sachsiske og hannoveranske tropper den 23. december 1863 grænsen til hertugdømmet Lauenburg ved Büchen – ”befolkningen forholdt sig fuldstændig passivt. Det var en kold og ubehagelig vinterdag. Vejene og især broerne over Stecknitz, som her udgjorde grænsen, var som følge af snefald blevet så glatte, at general von Hake og officererne i hans stab så sig nødsaget til at sidde af. ... Den øverstkommanderende tog sit første natkvarter i den kendte jernbanestation Schwarzenbeck.” (von Hassell, s. 114)

Den danske bagtrop trækker sig ud af Rendsborg; i baggrunden Slusebroen over Ejderkanalen.

Besættelsen af hertugdømmerne Lauenburg og Holstein foregik derefter hurtigt:

23. december	Büchen, Schwarzenbek, Wandsbek
24. december	Altona, Pinneberg, Uetersen, Tritttau
25. december	(Bad) Oldesloe
26. december	Elmshorn, Itzehoe, (Bad) Bramstedt, Ahrensböök
27. december	(Bad) Segeberg
28. december	Glückstadt, Neumünster, Plön
29. december	Kiel, Nortorf
30. december	Jevenstedt
31. december	Rendsborg.

Bekanntmachung.

Auf Grund des Beschlusses der hohen deutschen Bundesversammlung vom 7. December 1863 sind wir, die unterzeichneten Bundescommissäre, angewiesen, die Verwaltung der Herzogthümer Schlesien und Lauenburg im Auftrage des Deutschen Bundes, unbekümmert der nur zeitweilig suspendirten landesherrlichen Regie, zu übernehmen und so lange fortzuführen, bis durch einen anderweiten Bundesbeschluss die Verabgung des angeordneten Verfahrens bestimmt sein wird.

Zudem wir dies beim Uebernehmen der Verträge mit den Bundestruppen zur allgemeinen Kenntniss bringen und hiermit die gesammte Verwaltung der Herzogthümer in Ansehung aller Resorthe übertragen, erwarten wir von allen Behörden, jedem Angehörten, sowie sämmtlichen Landesangehörigen unverbrüchlichen Gehorsam für unsere Anordnungen, und rechnen auf willige Unterthänigkeit insonder, auf Beherrschung der Landesrechte gerichteter Aufgäbe.

Insbesondere aber werden wir uns noch an Euch, die Bewohner der Herzogthümer!

Handelt es sich jetzt auch nur darum, Eurer Verfassung nach Massgabe der höchsten Bundesbeschlüsse zu schützen und den Widerstand gegen die letzteren zu drehen, sowie deutsches Recht, deutsche Sitte und Ehre in Eurer Mitte gegen Verleumdungen zu sichern, so ist doch auch die Frage, welche Euch jetzt vorzugsweise beschäftigt und bewegt, in dem Beschlusse der Bundesversammlung nicht übergegangen, sondern gewahrt!

Vertraut also das Misstrauen! Kommt uns vielmehr mit demselben Vertrauen entgegen, welches wir als Deutsche Euch, den deutschen Bundeskriegern beim Eintritt in Euer Land entgegenbringen!

Unterthätig uns in der Anwendung geeigneter Mittel, auch in bewegten Zeiten und unter provisorischen Zuständen Ruhe, Ordnung, Recht und Gerechtigkeit fest zu wahren, unzeitige und unbrüderliche Stimmungen aber von Eurer Verträge fern zu halten!

Je williger Ihr unsere Anordnungen Folge leihet, je mehr Ihr unsert, auf Euer Wohl gerichteten Bestrebungen unterthänig entgegenkommt, desto mehr werden wir in der Lage sein, die Behörden in ihrer verfassungsmässigen Wirkksamkeit zu erhalten und desto weniger werden wir Ursache haben, in die Selbstverwaltung Eurer innern Landes- und Gemeindegangelegenheiten einzugreifen.

Dabei fügen wir die Versicherung hinzu, daß wir für möglichst geringe Verköstigung der Einwohner Sorge tragen werden und daß entsprechende Vergütung aller Leistungen für die Truppen stattfinden wird.

So laßt uns denn mit Gott in Eintracht und Frieden an das gemeinsame Werk gehen und vertrauet, fern von Parteilichkeit, mit uns dem hohen deutschen Bunde und dessen weitem Schutz!

Bismarck, den 23. December 1863.

Die Bundescommissäre.

von **Sönnerrig,**

Königl. Sächsischer Kriegsminister und Wirklicher
Geheimer Rath.

Nieper,

Königlich Hannoverscher Geheimer
Regierungsrath.

Bekendtgørelse om indledningen på forbundseksekutionen, udstedt af Det Tyske Forbunds forbundskommissærer den 23. december 1863.

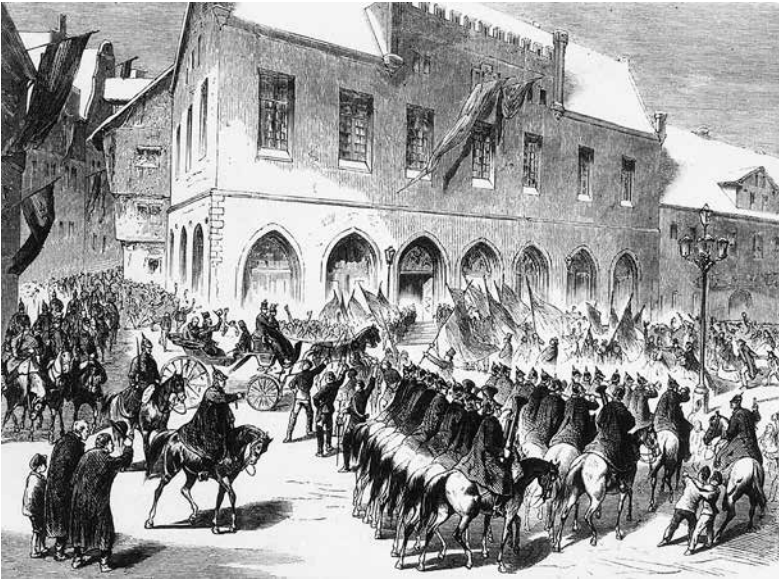
Dermed var Ejderlinien nået ved årsskiftet. Besættelsen af de større byer foregik for det meste således, at de sidste danske tropper rykkede ud af den ene ende, mens de tyske forbundstropper rykkede ind i den anden. Befolkningen forholdt sig helt igennem tilbageholdende, så længe danskerne var til stede, men

modtog imidlertid i nogen omfang de tyske tropper med entusiastisk jubel; i Altona og andre steder blev Schleswig-Holsteinsangen spillet og sunget. Overalt, hvor de forbundstyske tropper rykkede ind, blev de slesvig-holsteinske farver (blå-hvid-rød) og de tyske (sort-rød-gul/gylden) hejst; i Rendsborg blev Nyport, den sydlige adgang til byen, og portvagten endog udsmykket med hannoveranske og sachsiske flag.

Den 7. december 1863 var den sachsiske gehejmeråd von Könneritz og den hannoveranske gehejmeråd Nieper blevet indsat som forbundskommissærer; Könneritz blev ledsaget af den tidligere etatsråd og regeringspræsident i Weimar Rathgen. Rathgen – en svigersøn til historikeren Niebuhr, som stammede fra Slesvig - havde tidligere været landdrost i Pinneberg og arbejdet i det slesvig-holstein-lauenburgske kancelli og var således fortrolig med forholdene i Slesvig-Holstein. Den 23. december overtog forbundskommissærerne forvaltningen af de to hertugdømmer på opdrag af Det Tyske Forbund under midlertidig ophævelse af de hertugelige rettigheder. Forbundskommissærernes embedssæde var i Altona. Den 24. december rykkede de sammen med de sachsiske tropper ind i Altona, og den 29. december i Kiel:

”Da de to forbundskommissærer hen mod klokken 2 (eftermiddag) i åbne vogne rykkede ind sammen med tropperne, blev de ombølget af en sand storm af den længe tilbageholdte jubel. Tusinder af glædesstrålende mennesker af enhver alder, stand og køn hilste dem med høje råb velkommen og overøste dem med blomster og kranser.” (von Hassell, s. 116)

Til den sachsiske brigades indmarch i Kiel den 29. januar komponerede Friedrich Spohr, musikkdirektør ved Infanteriregiment 102, en march med titlen ”*Gruß an Kiel*”. I den kongelige sachsiske hær blev marchen parademarch for Infanteriregiment 182; efter

Det Tyske Forbunds forbundskommissærer ankommer til Alter Markt – rådhuspladsen – i Kiel den 29. december 1863.

Første Verdenskrig blev den meget populær i Tyskland og bliver stadig ofte spillet. I Schweiz er marchen kendt som ”Zofingra-” eller ”Zofinger-Marsch”.

Allerede den 2. januar blev der fra Rendsborg beordret en kolonne af forbundstropperne over Hademarschen og Heide til Lunden for at indtage det danske brohoved ved Ejderen over for Frederiksstad. I Lunden, som blev nået to dage senere, erfarede chefen, oberst von Paczykowsky, at danskerne allerede den 31. december havde rømmet brohovedet og med forbundstroppernes ankomst også havde indstillet patruljeringen på den sydlige Ejderbred, således at det ikke kom til fjendtligheder. Danskerne holdt dog fortsat den nordlige Ejderbred besat.

Der opstod en særlig situation i Rendsborg, hvor danskerne fortsat holdt det nord for byen beliggende ”Kronværk” besat samt seks landsbyer beliggende på den nordlige Ejderbred, som

De sachsiske forbundseksekutionstropper rykker ind i Rendsborg den 31. december 1863.

oprindelig havde hørt til Holstein og først i 1853 var overgået til Slesvig. General von Hake vovede ikke på eget initiativ at overskride Ejderen, men for at sikre byen Rendsborg, der var åben mod nord, fremskød han østrigske, sachsiske og hannoveranske pionerer til at udføre befæstningsarbejder.

”Nu udviklede der sig en højst ejendommelig situation. Ved den nordlige ende af Ejderbroen [Slusebroen] stod der en dansk skildvagt og i den sydlige ende en sachsisk skildvagt, som under deres postgang mødtes på midten af broen. Men langs den sydlige flod-

bred blev der i den frosne jord anlagt en skyttegrav med kanonstandpladser for at sikre byen mod et eventuelt offensivt fremstød fra danskernes side.” (von Hassell, s. 117)

Den 7. januar 1864 meldte general von Hake til Forbundsdagen i Frankfurt am Main, at eksekutionstroppernes opgave var blevet gennemført. I denne beretning fremsatte han tillige sin bekymring over de omkring 20.000 mand, som Danmark havde opmarcheret ved den slesvig-holsteinske grænse, for han mente ikke, at han ville kunne holde stand mod et forventeligt dansk angreb.

Von Hakes bekymringer var på ingen måde ubegrundede, men den danske overkommando gjorde sig ingen tanker om en offensiv. Med Preussen og Østrigs direkte indgriben, som den 1. februar 1864 førte til krigen mod Danmark, undgik de tyske forbundstropper enhver risiko af denne karakter.

De to tyske stormagters videre optræden førte til, at den østrigske Brigade Gondrecourt og den preussiske Brigade Canstein den 22. januar 1864 fragik forbundstropperne. Forbundsdagen forbeholdt sig muligheden af at kunne indkalde andre reserver og gjorde det klart, at besættelsen af det holsteinske og det lauenburgske territorium udelukkende måtte udføres af forbundstropperne.

Den østrigsk-preussiske hærs march gennem det område, der var under forbundsforvaltning, fremkaldte protester fra Tysklands mellemstore og mindre stater; kun den hannoveranske regering lod sig ikke rive med af den generelle stemning.

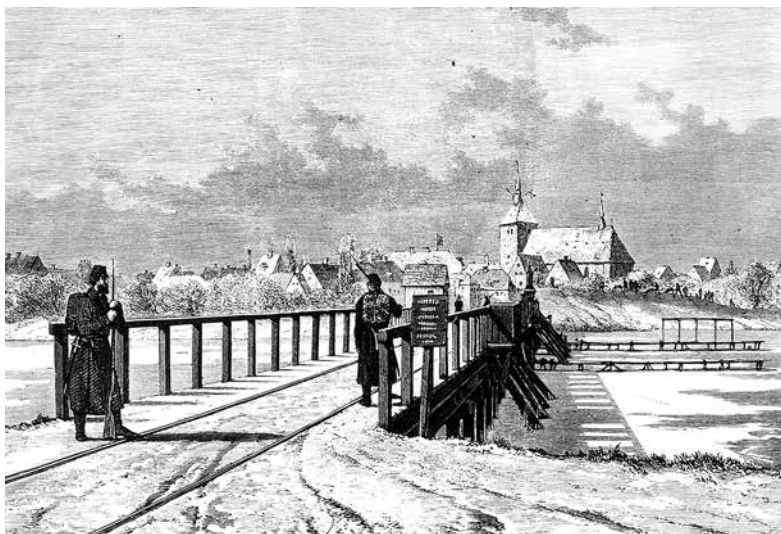
”Efter forløbet i Forbundsdagen var den på forhånd klar over, at den måtte forudse Preussens anneksion af hertugdømmerne som en uundgåelig realitet, og at den gennem enhver form for opgiven af en reserveret nabovenskabelig holdning kun ville bringe sig selv i fare.” (von Hassell, s. 131)

For at berolige de i deres selvfølelse sårede stater erklærede de to tyske stormagter den 19. januar forsonende, af den af Det Tyske Forbund anordnede eksekution for Holstein og Lauenburg ikke skulle påvirkes af deres tiltag.

”Alligevel gjorde Hake alt for at lette gennemmarchen for den allierede hær. Han skrev til Roon, at frem til den 22. januar (1864) ville den samlede østlige del af Holstein frem til vejen fra Altona over Elmshorn, Itzehoe og Hohenwestedt være rømmet for forbundstropper, men at Altona og Rendsborg indtil videre fortsat ville være besat. Som følge heraf blev den sachsiske besættelse af Kiel også ophævet, og den 25. rykkede preusserne ind i byen – for ikke atter at forlade den.” (von Hassell, s. 135).

De mellemstore staters politik, der var rettet mod de to stormagter, skabte imidlertid i de følgende uger hindringer for den preussisk-østrigske hær. Fra preussisk side blev der klaget over afvist indkvartering, vanskeliggjorte og forsinkede leveringer og transporter samt problemer med telegrafafviklingen. Heroverfor stod klager fra forbundskommissærerne og general Hake over blandt andet stationering af preussiske tropper i Altona, Neumünster og Kiel. ”Den nuværende, i sagens natur ikke forståelige og i sin form krænkende adfærd fra feltmarskal Wrangel”, som den hannoveranske forbundsdagsgesandt Heimbruch beskrev det i en depeche af 12. februar, skabte i forbindelse med Bismarcks ringeagtende udtalelser mistanke hos de tyske stater om, at forbundsautoriteten i Holstein og Lauenburg kynisk skulle tilsidesættes til fordel for Preussen.

For at udviske dette dårlige indtryk sendte kong Wilhelm af Preussen allerede i februar generalløjtnant von Manteuffel med en af kongen personlig udfærdiget skrivelse til hofferne i Dresden og Hannover; missionen bidrog afgørende til at genoprette forståel-

Danske forposter på den nordlige ende af jernbanebroen i Rendsborg.

sen. I det mindste Hannover holdt sig under forbundseksekutionens videre forløb væk fra de mellemstore staters ekstreme skridt og ydede dermed også i Forbundet et væsentligt bidrag til, at det spændte forhold ikke udviklede sig ukontrollabelt.

Som en følge af disse tiltag blev de sachsiske eksekutionstropper fra den 28. marts indsat for at sikre den holsteinske Østersøkyst. Et forsøg på at udstrække denne indsats til Femern strandede dog på Forbundsdagens betænkeligheder, idet øen hørte til hertugdømmet Slesvig.

Flere danske angreb, som dog var uden betydning, gjorde det klart, at det var nødvendigt at sikre Østersøkysten. Således blev der i februar foretaget et landgangsforsøg ved Lütjenburg; den 8. april blev en skanse ved Neustadt in Holstein angrebet; den 8. juni fulgte et yderligere angreb. Derudover skabte danske krigsskibe forstyrrelser i handelstrafikken på Østersøen, og skibe under neutralt flag blev kapret.

Det sachsiske træen på paradepladsen i Rendsborg januar 1864 – til højre Kristuskirken.

Sikringen af Holsteins vestkyst blev overdraget til hannoveranske tropper. I begyndelsen af marts trængte den danske fregat ”Niels Juel” ind i Elbmundingen og så langt frem som til Glückstadt, hvor den imidlertid af et batteri på seks kanoner, som var blevet bragt i stilling på øen Pagensand, blev tvunget til at vende om. Ved Grauerort var der opstillet et yderligere batteri, således at Elbhavnene Altona, Hamburg og Harburg var beskyttet mod fjendtlige krigsskibe.

Forholdet mellem de østrigsk-preussiske tropper og eksekutionstropperne var meget anspændt. Situationen udviklede sig næsten til fjendtligheder i Rendsborg den 17.-18. juli, da preussiske soldater og soldater fra eksekutionstropperne indviklede sig i et alvorligt slagsmål. Den oprindelig ubetydelige sag blev via forskellige depecher bragt op på stadig højere niveau, hvilket førte til, at den til sidst på urimelig vis blev tillagt stor betydning og kulminerede med, at byen blev besat af 6000 preussiske soldater – uden tvivl en overreaktion -; at forbundstropperne

Bekanntmachung vom 5. December 1864.

Am 30. October d. J. ist zwischen S. M. K. dem Kaiser von Oesterreich und dem Könige von Preußen einerseits, und Sr. Majestät dem Könige von Dänemark andererseits der Friede geschlossen, und die Ratificationen sind am 16. November in Wien ausgewechselt worden. Der Friedensvertrag ist am 29. November durch die beiden Mächte der Bundes-Versammlung mitgetheilt worden.

Der Art. III. dieses Vertrags lautet:

„Sr. Majestät der König von Dänemark verzichtet auf alle Seine Rechte auf die Herzogthümer Schleswig, Holstein und Lauenburg zu Gunsten S. M. K. des Kaisers von Oesterreich und des Königs von Preußen, indem Er Sich verpflichtet, diejenigen Verfügungen anzuerkennen, welche Ihre eben erwähnten Majestäten hinsichtlich dieser Herzogthümer treffen werden.“

Durch diese Abtretung ist der einstweilige Besizstand in den Herzogthümern Holstein und Lauenburg auf S. M. K. den Kaiser von Oesterreich und den König von Preußen übergegangen, welche denselben auch bereits angetreten haben.

Gleichzeitig hat die von dem deutschen Bunde unter dem 1. October und 7. December d. J. verhängte Exequation gegen die Regierung Sr. Majestät des Königs Christian IX. ihr Ende erreicht, wozu die genannten beiden Regierungen der Bundesversammlung unter dem 1. December Anzeige gemacht haben; und es hat die bisher von den Civil-Commissaren geführte oberste Verwaltung der beiden Herzogthümer aufgehört, sowie auch die königl. Sächsischen und königl. Hannoverischen Truppen das Land verlassen werden, welches fortan ausschließlich von den kaiserl. Oesterreichischen und königl. Preussischen Truppen besetzt bleiben wird.

Die beiden Allerhöchsten Regierungen haben beschlossen, die oberste Verwaltung der drei Herzogthümer einstweilen in der Hand ihrer bisherigen Civil-Commissare für Schleswig zu vereinigen, und dadurch einen zu Interessen derselben einflussreichen provisorischen Zustand herbeizuführen, auf dessen Beendigung durch eine möglichst zu beschleunigende Entscheidung über die Zukunft der Herzogthümer, unter Berücksichtigung aller wohlbegründeten Rechte und Ansprüche, sie bedacht sein werden.

Bis die gedachte oberste Landes-Verwaltung ihr Amt angetreten haben wird, werden die Geschäfte durch die bestehenden Behörden fortgeführt werden.

Der Oberbefehlshaber der Alliirten Armeen.

or. Friedrich Carl,
Prinz von Preußen.

Prins Friedrich Karl af Preussens bekendtgørelse om forbundseksekutionens afslutning af 5. december 1864.

næsten fuldstændigt blev trukket ud af fæstningen; at Preussen i Forbundsdagen rettede et stærkt angreb mod sine opponenter; og at der blev opstillet preussiske tropper langs grænserne til Sachsen og Hannover. Først efter længere forhandlinger og en indrømmelse fra Bismarck, der erkendte, at han havde spændt buen for hårdt, kom det den 24. november til en forståelse i Kiel, der betød, at forbundstropperne til tonerne fra et preussisk mili-

tærorkester på ny rykkede ind i Rendsborg – hvilket imidlertid blot var en symbolsk handling, for allerede fra den 17. november var de allierede begyndt at trække tropper hjem fra krigsskuepladsen i nord.

Der skulle imidlertid en række yderligere tiltag til, før forbundseksekutionen formelt kunne afsluttes. Den 5. december 1864 stemte Forbundsagen om et forslag fra stormagterne om, at eksekutionstropperne skulle trækkes ud af Holstein og Lauenburg. Forslaget blev vedtaget med stemmeforholdet 9:6. Uden at afvente forbundsbeslutningen havde prins Friedrich Karl af Preussen allerede samme dag udstedt en bekendtgørelse, hvori blandt andet den øverste forvaltning, som hidtil var blevet ledet af forbundskommissærerne, blev ophævet og provisorisk overdraget til de hidtidige civilkommissærer for Slesvig. Den 7. december fandt skiftet sted; Könneritz og Nieper var glade for at blive afløst fra deres tornefulde og vanskelige opgave. I deres sted indtrådte de østrigske og preussiske civilkommissærer von Lederer og von Zedlitz.

Den ”hertugelige landeregering”, der den 12. januar 1864 var blevet oprettet i Kiel af forbundskommissærerne, og som havde erstattet den 27. december 1863 opløste holsteinske regering i Plön som centralinstans, blev ophævet, og den 1. februar 1865 blev der oprettet en slesvig-holsteinsk landeregering på slottet Gottorp.

Med forbundsbeslutningen indledtes også forbundstropperne afmarch fra Holstein og Lauenburg; de hannoveranske enheder blev 10.-13. december sejlet over til Elbens sydlige bred, og de sachsiske tropper forlod den 14. december Harburg med jernbane – dog ikke direkte over Magdeburg gennem preussisk område, men med omvej over Hannover, Kurhessen og Bayern til Sachsen.

Med de østrigsk-preussiske troppers krigeriske fremfærd i

Slesvig og Danmark fra februar 1864 var forbundseksekutionen blevet stadig mere betydningsløs, således at den til sidst kun fremstod som en indholdsløs form uden praktisk betydning. Den var blevet svækket gennem de allieredes fremfærd, uden at Det Tyske Forbund - bortset fra nogle enkelte forsøg på at gå ad diplomatiske omveje - havde involveret sig aktivt i dette spørgsmål. De mellemstore og små tyske stater var i sagen om forbundseksekutionen blevet presset ud i en uværdig håndlangerrolle. Bismarck havde imidlertid måttet indse, at den skarpe preussiske optræden krænkede forbundsretten og bragte uorden i den internationale fredsvilje, og han trådte et skridt tilbage, da der opstod risiko for, at de mellemstore stater kunne appellere til den ledende forbundsmagt Østrig om beskyttelse mod Preussen.